

СПЛАНУВАТИ МАЙБУТНЄ

Тетяна КАЗИМІРЕНКО,
психолог Центру моніторингу
столичної освіти, м. Київ

Оптиміст. Який це буде непростий і цікавий навчальний рік! Адже він вирішальний щодо підготовки до переходу школи на профільне навчання!

Песиміст. У нас кожен рік вирішальний і перехідний. Щодо профільності — хай про це в батьків голова болить.

Оптиміст. Відповідальність мають поділити батьки, школа, психологи... А щоб спланувати спільні дії, необхідно знати й урахувати результати досліджень, яких чимало сьогодні проводиться...

Про впровадження профільного навчання в ЗНЗ

Головна мета профільного навчання, як зазначено в Концепції профільного навчання в старшій школі, - підготовка старшокласників до професійної діяльності відповідно до їхнього професійного самовизначення; поглиблення їхніх знань, розвиток нахилів, формування потреби в безперервній професійній освіті шляхом диференціації, індивідуалізації навчання, професійної орієнтації школярів з урахуванням потреб на ринку праці.

Показники ефективності профільного навчання в школі такі:

- глибокі і міцні знання учнів із профільних предметів;
- сформованість у них навичок самостійної пізнавальної діяльності;
- прагнення учнів до науково-дослідницької діяльності;
- розвиток критичного мислення, уміння обґрунтовувати й захищати свою думку;
- конкурентоспроможність випускників при вступі до ВНЗ;
- сформованість професійних планів.

За даними досліджень, на якість упровадження профільного навчання в школах впливає:

- урахування загальноосвітніми навчальними закладами потреб ринку праці та здібностей і бажань учнів;
- наявність необхідних ресурсів, а саме:
 - а) належної матеріально-технічної бази в школі;
 - б) зв'язку загальноосвітнього навчального закладу з професійними та вищими навчальними закладами;
 - в) висококваліфікованих учителів.

Учителі, які працюють у профільних класах, повинні:

- мати відповідну фахову й методичну підготовку;
- пройти систематичну курсову перепідготовку;
- розробити та використовувати в навчальному процесі авторські науково-методичні комплекти з профільного предмета;
- мати досвід використання в навчальному процесі проектних технологій та організації дослідницької діяльності учнів;

профільного навчання в старшій школі щодо рівня професійного самовизначення учнів.

Як засвідчили результати дослідження, абсолютна більшість випускників ЗНЗ столиці (92,6 %) планує після закінчення школи продовжити навчання у ВНЗ. З вибором майбутньої професії визначилися близько 70 % одинадятикласників ЗНЗ міста Києва. Разом із тим, близько 60 % із них не знає нічого про свої професійні нахили, що вказує на те, що вибір несвідомий. Напрошується висновок, що цих випускників

- реалізувати індивідуальні освітні траєкторії серед учнів.

Успіх упровадження профільного навчання безпосередньо залежить від якості допрофільної підготовки, яка має сприяти вибору учнями напряду профільного навчання у старшій школі, а також формувати загальну професійну спрямованість школярів. Важливою складовою допрофільної підготовки є *профорієнтаційна робота*.

Рівень ефективності профорієнтаційної роботи в школі можна визначити за такими критеріями:

- володіння учнями достатнім обсягом інформації про професію та шляхи її отримання;
- сформованість в учнів потреби усвідомити свої індивідуальні особливості та сформулювати професійні наміри;
- ставлення учнів до праці як цінності;
- наявність в учнів реального професійного плану;
- відповідність профілю навчання майбутній професії.

За результатами соціологічних досліджень та аналізу ринку праці сьогодні можна зробити такі висновки:

- **Практично кожний третій випускник середнього загальноосвітнього навчального закладу обирає майбутню професію без урахування власних реальних можливостей.**
- **Учні мають нечіткі уявлення про попит на професії в майбутньому.**
- **Ринок праці перенасичений спеціалістами престижних інтелектуальних професій, натомість бракує фахівців робітничих професій.**
- **Зростає безробіття серед молоді.**
- **На ринку праці бракує фахівців, які самостійно можуть продукувати нові ідеї, передбачати й швидко вирішувати нестандартні ситуації, брати на себе відповідальність.**

Усе це дає можливість виділити протиріччя між фактичним рівнем професійної підготовки одинадцятикласників, сучасними вимогами суспільства до випускника школи та завданнями, окресленими в Національній доктрині розвитку освіти, Концепції

можна зарахувати до категорії осіб, які після закінчення, вищого навчального закладу цілком можуть виявити бажання працювати не за фахом або змінити професію.

У сучасних умовах економічного спаду та нестабільності базова потреба людини в безпеці та захисті, спонукає її шукати стабільне і прогнозоване середовище, яке забезпечить належний матеріальний і соціальний статус. Тому не дивно, що домінуючими мотивами вибору одинадцятикласниками професії є її престиж у суспільстві, рівень заробітної плати,

комфортні умови праці, можливість повною мірою реалізувати свої здібності. Старшокласники найчастіше обирають такі професії: економіст, юрист, менеджер, адвокат, програміст. Тільки 3 % учнів мають бажання працювати на транспорті, будівництві, лише 0,7 % - на виробництві.

Дослідження виявило тендерні відмінності у виборі професій. Юнаки більше, ніж дівчата, зорієнтовані на продовження родинної династії, отримання високої заробітної плати, комфортні умови праці. Обираючи профіль навчання, вони орієнтуються на потреби ринку праці та прислухаються до порад товаришів. Дівчат переважно цікавить можливість реалізувати свої здібності, приносити користь суспільству. Дівчата схильні більше покладатися на власні навчальні досягнення, інтереси та здібності. Спрацьовують статево-рольові стереотипи, уявлення про типово чоловічі або жіночі професії, за якими чоловіки обов'язково повинні мати престижну і, відповідно, високооплачувану роботу.

Прагматичний підхід до вибору професії сьогоденніших випускників призводить до перенасиченості ринку праці фахівцями певних сфер професійної діяльності і браком фахівців у інших, «непопулярних» сферах.

Як засвідчили результати опитування, найвагоміший фактор впливу на думку школярів щодо вибору майбутньої професії — поради батьків. Це закономірно, бо сім'я є еталоном життєвих цінностей і переконань, моделлю певного способу життя, першоджерелом вражень і уявлень дітей про світ праці. Прикро, але аутсайдером щодо впливу на формування в учнів професійних симпатій є школа.

Учні, які більше дослухаються до батьківських порад, частіше обирають професії економіста, менеджера та юриста. Учні, які дослухаються до порад учителя, більше схильні обирати професії соціальної сфери, зокрема лікаря й педагога. Засоби масової інформації впливають на вибір професій у сфері менеджменту та торгівлі, заняття в гуртках - на діяльність у сфері мистецтва. Високі навчальні досягнення корелюють з вибором професій, пов'язаних з інформаційними технологіями та економікою.

Професійне орієнтування потребує сформованого професійного інтересу, професійних нахилів, знань школярів про свої професійні можливості. Успішне розв'язання цих завдань може забезпечити тільки взаємодія сім'ї та школи.

Як показало опитування батьків, найефективніше школа формує знання, уміння й навички, значно менше уваги приділяючи вмінню учнів професійно визначитися. Високий відсоток випускників, які не визначилися щодо вибору професії, вказує на їхню недостатню поінформованість про світ професій та неусвідомлення ними своїх професійних нахилів. Тільки 37 % учнів і 34,6 % батьків отримали від педагогічних працівників інформацію про необхідні на регіональному ринку праці професії; лише 59 % батьків були поінформовані про освітні заклади міста, що здійснюють професійну підготовку. 63,6 % випускників знають про умови праці за обраною професією та про розмір заробітної плати. Менше половини випускників мають знання, необхідні для успішного професійного визначення. Особливо відчутна нестача інформації та бажання отримати професійну освіту за кордоном.

Опитування учнів та директорів навчальних закладів виявило, що найчастіше серед усіх профорієнтаційних заходів у школах проводяться такі: анкетування, бесіди, лекції профорієнтаційного спрямування, відвідування «днів відкритих

дверей» у ВНЗ. За результатами дослідження, найкраще сприяють визначенню щодо вибору майбутньої професії «активні» заходи. Вони розширюють професійну обізнаність, стимулюють творчий підхід до розв'язання завдань професійного самовизначення. Це екскурсії на виробництво, бесіди профорієнтаційного спрямування, зустрічі з працівниками центрів зайнятості. На жаль, такі заходи проводяться у школах нечасто.

Залучення школярів до різноманітних видів позаурочної діяльності стимулює їхні пізнавальні можливості, зокрема самопізнання й самовиховання. Позитивну роль у вихованні професійних інтересів, формуванні психологічної готовності й поваги до праці відіграє гурткова робота. 50 % опитаних батьків зазначили, що у школі належним чином організовано роботу гуртків, секцій, клубів, що відповідають інтересам дітей. За результатами дослідження, заняття в гуртках, секціях, клубах поглиблюють знання про особливості професійної сфери, яка цікавить учнів. Не виникає сумніву, що практична діяльність сприяє вихованню професійних інтересів.

Потреба в самовизначенні, побудові життєвих перспектив — важлива соціальна потреба юнацького віку. Щоб спланувати майбутнє, замало однієї ініціативи — потрібен «будівельний матеріал»: знання та життєвий досвід. У випускників ще замало такого досвіду: мріючи про майбутнє, школярі часто не замислюються про шляхи досягнення бажаного. Саме тому вкрай важливо вчасно допомогти учням об'єктивно усвідомити внутрішні і зовнішні ресурси, проаналізувати власні можливості.

Приблизно 30 % одинадцятикласників указали, що визначити головну життєво-професійну мету («чого хочу досягти», «яким хочу бути») та обрати навчальний заклад для продовження навчання їм допоміг учитель.

Профорієнтаційна робота в школі має спиратися на наукову основу і враховувати індивідуально-психологічні особливості учнів. Сприяти цьому може психолого-педагогічний супровід.

Освітні потреби старшокласників у сфері обраної ними майбутньої професії забезпечує поглиблене вивчення окремих предметів, курси за вибором, факультативи.

Найчастіше в школах учні поглиблено вивчають іноземну мову, українську мову та літературу. У 20 % обстежених ЗНЗ поглиблено вивчають математику, предмети природничого циклу - приблизно у 6 % шкіл. Найрідше учні виявляють бажання поглиблено вивчати історію.

Перелік пропонованих курсів за вибором та факультативів надзвичайно різноманітний, він охоплює практично всі сфери пізнавальних інтересів учнів, але перевага віддається тим, які ознайомлюють з престижними сферами діяльності. Частіше в школах запроваджують такі курси: українознавство, основи економіки, основи ділового етикету, ділове мовлення, основи правознавства, англійська мова, математика в економіці тощо. З-поміж факультативів актуальними є з української, російської та англійської мов, економіки, інформатики, біології, географії, історії та «Київський вальс».

При виборі і майбутньої професії, і профілю навчання для більшості учнів важливою є думка батьків. Половина опитаних учнів, обираючи профіль, урахували, щоб він був корисним для майбутньої професії, давав можливість якісно підготуватися для вступу до ВНЗ, був суголосним їхнім здібностям, інтересам. Закономірним є те, що звертають на це

увагу переважно учні, які збираються після школи продовжувати навчання у вищих навчальних закладах.

Таким чином, у результаті аналізу вибору учнями профілю навчання та майбутньої професії було виявлено такі закономірності:

- батьки насамперед орієнтують своїх дітей на професії, що можуть забезпечити високі матеріальні статки, надати певний соціальний статус;

- юнаки більше, ніж дівчата, при виборі професії зорієнтовані на можливість продовжити родинну династію, отримувати високу заробітну плату, мати комфортні умови праці (дівчат переважно цікавить можливість реалізувати свої здібності, приносити користь суспільству; обираючи профіль навчання, юнаки орієнтуються на потреби ринку та прислухаються до порад товаришів, дівчата — спираються на свої навчальні досягнення, інтереси та здібності);

- учням, які орієнтуються на комфортні умови та заробітну плату, професійно визначитися складніше;

- посилює інтерес до вивчення навчального матеріалу за обраним профілем можливість реалізувати учнями власні здібності, досягти очікуваного результату;

- мотиви відповідальності перед суспільством краще сприяють формуванню професійного становлення молоді, ніж вузькоособистісні.

Результати дослідження виявили значні проблеми формування професійних планів випускників:

- **більше половини одинадцятикласників загальноосвітніх навчальних закладів мають потребу в**

знаннях про професії, шляхи їхнього отримання, умови праці за обраною професією, розмір заробітної плати;

- , більше половини старшокласників незалежно від планів на майбутнє не знають про свої професійні нахили, інтереси, здібності;

- у школах нечасто проводяться заходи, що сприяють професійному визначенню учнів, а саме: екскурсії на виробництво, бесіди профорієнтаційного спрямування, зустрічі з працівниками центру зайнятості;

- низька активність шкільної психологічної служби стосовно питань профорієнтації пояснює її незначний вплив на вибір професії старшокласниками: тільки для 5 % учнів є авторитетною думка шкільного психолога;

- практично відсутній взаємозв'язок шкільної психологічної служби та батьків учнів із питань професійного визначення учнів;

- майже половина одинадцятикласників займається додатково з репетиторами з профільних предметів;

- майже третина опитаних батьків указали, що збільшення навантаження вплинуло на стан здоров'я їхніх дітей;

- адміністрація навчальних закладів при проектуванні профільного навчання практично не враховує потреби ринку праці, зосереджує свою увагу на впровадженні суспільно-гуманітарного напрямку профільного навчання, що не дає можливості всім учням реалізувати свої індивідуальні можливості;

- головними причинами втрати інтересу до навчання за обраним профілем є обмежений вибір профілю навчання, невідповідність профілю майбутній професії, збільшення навантаження.